

EAST HUIS VELD

NR. 03(2018)

Vroeger, nu en straks

STUDENTEN OP DE GASTHUISVELDEN

Waar lang soldaten, advocaten, rechters en belastingambtenaren rondliepen, zie je nu op de Gasthuisvelden vooral veel studenten. Zowel in De Teruggave (het voormalige belastingkantoor) als op de Seeligkazerne worden er sinds september lessen gegeven door de Rooi Pannen. In afwachting van de oplevering van de verbouwing van de kazerne, die in maart 2019 wordt verwacht. Door al die jongeren verschieten de Gasthuisvelden plezierig van kleur. Ze geven dit oude Bredase gebied weer een dynamische toekomst!

We are food!

Dit jaar is onze provincie 'European Region of Gastronomy'. In 10 thema maanden wordt er overal gewerkt aan een voedselsysteem van de toekomst dat beter is voor mens, dier en milieu. Ook in het bourgondische Breda staan we stil bij wat eten in ons dagelijks leven kan betekenen: samen koken, samen aan tafel, samen leven. In december ligt het accent op 'Brabantse gastvrijheid'.

Onderzoek

Bert Smit heeft het afgelopen jaar met collega-docenten en studenten van de Breda University of Applied Sciences (voorheen NHTV) onderzoek gedaan naar de kern en de onderscheidende kenmerken van 'Brabantse gastvrijheid'. "Bij voeding kun je naar van alles kijken, zoals de productiewijze en gezondheid. In Breda hebben we in opdracht van de provincie het aspect 'Brabantse gastvrijheid' onderzocht. Dat is hoe dan ook een begrip, en wel tot ver buiten de provinciegrenzen. Maar wat houdt het eigenlijk in? Wat maakt onze provincie, en specifiek Breda, tot 'een plek waar je als vreemde binnenkomt, maar als vriend vertrekt'?"

Wat levert het op?

De resultaten van het onderzoek worden in december gepresenteerd tijdens allerlei evenementen, onder andere in De Teruggave (het voormalige belastingkantoor). De vraag is in hoeverre die gastvrijheid aantoonbaar en onderscheidend is, en of we het begrip steviger kunnen verankeren in onze cultuur. Een tipje van de sluiiter? Brabant is heel informeel en familiair voor gasten. Er kan hier veel, dikwijls meer dan in andere regio's. Het uitgangspunt, ook in Breda, is vaak dat het vooral 'warm en gezellig' moet zijn. En er mag best iets bij gedronken worden. "Het idee is om de uitkomsten van het

onderzoek breed te delen met allerlei partijen die beroepshalve vaak gasten ontvangen. Daar hoort uiteraard de horeca bij. Wat kunnen deze ondernemers nog extra doen om het aspect 'gastvrijheid' nog meer aandacht te geven in hun zaak? Food vormt een steeds belangrijker onderdeel van een toeristisch bezoek en daarmee ook van de besteding van de bezoeker. Daarom is dit voor veel ondernemers van belang. De keuze voor een eetgelegenheden wordt niet meer alleen bepaald door de kwaliteit van het eten, maar meer en meer door de sfeer, de aantrekkelijkheid van de locatie. Uit eten gaan is een kwestie van 'beleving' geworden."

Ralph Geerts (l) en Bert Smit (r) tijdens de eerste talkshow 'Hoe proeft gastvrijheid in Brabant'.

Hoe proeven de speciale non-alcoholische drankjes?

Gastvrijheid in de praktijk

Om Bredanaars en Bredase ondernemers in de praktijk kennis te laten maken met een bijzondere uitwerking van gastvrijheid, richt de bekende pop-up restaurateur Ralph Geerts van RAVANELLO in De Teruggave een zinnenprikkelende ruimte in. Begin dit jaar tijdens de Cultuurnacht had hij al een tijdelijk restaurant op de bovenste verdieping, waar veel bezoekers heel enthousiast over waren. Van 2 tot en met 23 december wordt de benedenverdieping van het oude belastingkantoor omgetoverd in een Brabants gastvrije locatie. Het motto van RAVANELLO is 'Food is our language' en dat past perfect bij de Brabantse cultuur, vertelt hij. "Consumenten kiezen steeds meer voor kwalitatief goed eten, dat ook gezond is en duurzaam geproduceerd is. Breda wordt vaak bestempeld als

"Wij willen het 'verhaal van het voedsel' vertellen, meestal serieus en soms met een knipoog."

'bourgondisch'. Bij goed eten hier hoort gezelligheid, genieten. In ons restaurant willen we een eigen uitwerking creëren van de 'Brabantse gastvrijheid.' We denken er bijvoorbeeld aan om een eigentijdse draai te geven aan het bekende 'Brabants bont' en aan 'pannen op tafel'. Je komt ons restaurant binnen 'langs de achterdeur'. Bij gezelligheid hoort natuurlijk geen mobieltjes aan tafel, maar ook daar willen we iets bijzonders mee doen. Op 23 december organiseren we een 'klikjesavond', waarbij we alles wat over is gaan verwerken. Natuurlijk met muziek en dans!"

'Hou doe kopje'

"Uiteraard serveren we alleen Brabantse seizoenproducten. Wat we daaraan toevoegen is een stukje informatie over de herkomst en over de productiewijze van de Brabantse telers. Het gaat erom dat gasten niet alleen gastvrijheid beleven, maar ook de zekerheid hebben dat het eten op hun bord puur en Brabants is. Wij willen graag het 'verhaal van het voedsel' vertellen, meestal serieus en soms met een knipoog. Zo gaan we bij het 'Hou doe'-dessert iets met ons eigen dialect doen. Want humor hoort zeker bij Breda en Brabant." ●

Reserveren voor het restaurant kan via www.hoeproeftgastvrijheidinbrabant.nl

Benieuwd wat er in de pannen komt?

PROGRAMMA IN DE TERUGGAVE

2 T/M 23 DECEMBER
RAVANELLO - POP-UP Restaurant
(19.00-23.00 uur)

1 DECEMBER
Openingsevent
'Hoe proeft gastvrijheid in Brabant'?

9 DECEMBER
Gastvrijheid is een levensstijl.
Presentatie Bredase Gezelligheidsbox en de winnaar van 'Het worstenbroodje van de toekomst' (13.00-17.00 uur)

18 EN 20 DECEMBER
Stadswandeling Jan Soldaat, Foods en Boots naar Herberg Betoverend Breda (13.30-15.30 uur). Max. 40 personen. Kosten € 7,50 p.p., inc. koffie/thee en 'Careltjes cake' van RAVANELLO

19 T/M 31 DECEMBER
De hoogste oliebolle kraam van Nederland: Bollen & Bubbels op het dak

23 DECEMBER
Afsluiting We Are Food met: FOOD-PRINTS! Door RAVANELLO 19.00-20.00 diner en 20.00-23.00 dans

Stadswandeling Jan Soldaat, Foods en Boots naar het Grand theater (13.30-15.30 uur). Max. 40 personen. Kosten € 7,50 p.p., inc. kloosterappel-taart/worstenbroodje en warme chocomelk/koffie

Zo was het

Van 1682 tot 2017 hebben er altijd militairen op de Gasthuisvelden gewerkt en gewoond. In 1642 verrees langs de Mark het voormalige Klein Arsenaal (opslagplaats voor wapens), dat is gesloopt. 40 jaar later werd het hele noordelijk gebied tot exercitieterrein bestemd. In 1764 is een tweede (groter) arsenaal opgetrokken, het Groot Arsenaal. In 1836 is het huidige Klein Arsenaal gebouwd. Na de ontmanteling van de vesting (vanaf 1870) is op de Gasthuisvelden de Seeligkazerne verrezen als huisvesting van de veldartillerie.

Op deze plattegrond van A.J. Bogaerts uit 1890 is zuidelijk van de Fellenoordstraat het nieuwe, grote 'Exercitie-terrein der Veldartillerie' aangelegd met de militaire woningen (de huidige 'witte huisjes') en de zwemkom. Ten noorden van de Fellenoordstraat bevinden zich het kruithuis, en de kazernegebouwen zoals het Groot en (nieuwe) Klein Arsenaal.

COLLECTIE VOORHEEN BREDA'S MUSEUM

Groot Arsenaal (dateert van 1774) met ervoor de buitenmanege. Rechts de Maria Hemelvaartkerk (gesloopt in 1967).

COLLECTIE VOORHEEN BREDA'S MUSEUM

Het (tweede) Klein Arsenaal met daarachter de toren van de Grote Kerk (1836-1875).

COLLECTIE STADSARCHIEF BREDA
ID-NUMMER 19530244

Kanongeschut bij de Seeligkazerne (vóór 1906).

COLLECTIE STADSARCHIEF BREDA
ID-NUMMER A0861

Militairen en paardenvolk bij het Groot Arsenaal (ca.1915).

COLLECTIE STADSARCHIEF BREDA
ID-NUMMER 19931577

Rechts de Seeligkazerne, met linksboven de gebouwen waar duizenden Nederlandse jongens zijn gekeurd voor militaire dienstplicht (1967)

COLLECTIE STADSARCHIEF BREDA
ID-NUMMER 19670284

Wonen aan de Nieuwe Mark

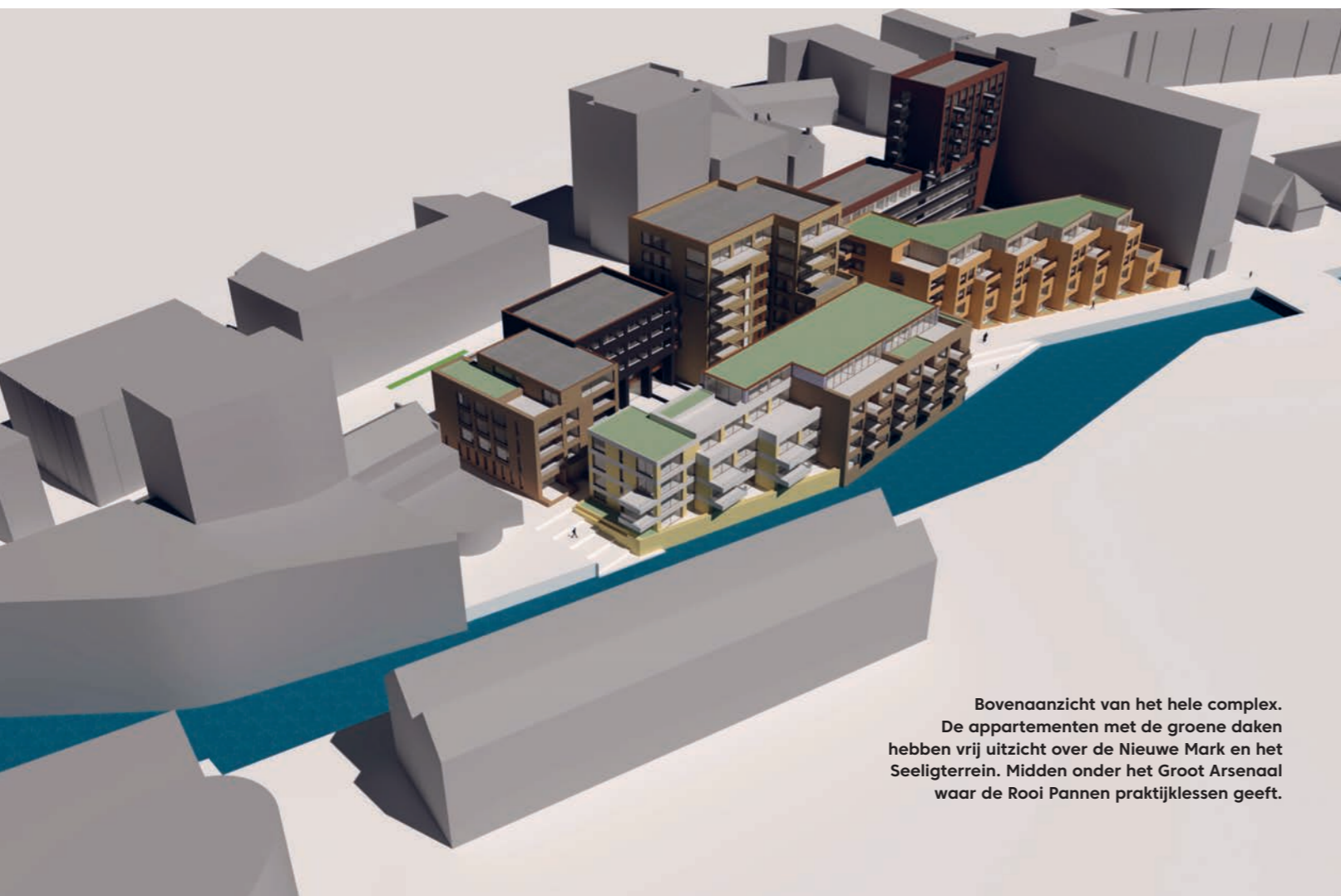
Op de plaats waar nu nog het omvangrijke UWV-gebouw staat, wonen naar verwachting eind 2021 vele mensen in prachtige appartementen. De ironie wil dat het UWV-complex (voorheen het GAK-kantoor) aan de Markendaalseweg ooit een project was van de vader van ontwikkelaar Jef Havermans, die dat complex de komende jaren eerst gaat laten slopen om er iets fraais voor te laten verrijzen. Zijn broer Lode Havermans is de architect van de nieuwbouw.

Voordat er sprake was van de plannen om de Gasthuisvelden helemaal te herontwikkelen, wilden de eigenaars van het gebouw er in 2014 studenten-huisvesting van maken. Maar juist het voornemen om de Nieuwe Mark door te trekken, leidde tot het besluit om het UWV-gebouw te slopen en hier appartementen te bouwen. Vele daarvan

zullen een aantrekkelijk uitzicht hebben op het water en het kazerneterrein met zijn monumenten.

“De Gemeente Breda wil ook af van leegstaande kantoorpanden en wil juist veel woningen laten bouwen om aan de vraag te kunnen voldoen. In het nieuwe complex waarin ruim € 50 miljoen

wordt geïnvesteerd, komen 160 appartementen: 30 sociale huurwoningen, 15 huurwoningen en 115 koopwoningen. Beneden komen atelierwoningen en aan de Markendaalseweg winkels. Na de zomer van 2019 gaan we het UWV-gebouw waarschijnlijk slopen en eind 2021 of begin 2022 wordt het opgeleverd”, aldus Jef Havermans. ●

Bovenaanzicht van het hele complex. De appartementen met de groene daken hebben vrij uitzicht over de Nieuwe Mark en het Seeligterrein. Midden onder het Groot Arsenal waar de Rooi Pannen praktijklessen geeft.

Impressie van het nieuwe appartementen-complex aan de Markendaalseweg. Links de bestaande 'Vriens-flat' en rechtsonder het Van Coothplein.

Vooranzicht van de appartementen aan het water. In de (bruine) toren rechtsboven komen sociale huurwoningen die ook mooi uitzicht bieden over het Seeligterrein.

“De identiteit van de Rooi Pannen vraagt een aansprekend gebouw”

Vanaf maart 2019 wordt een oude wens van de Rooi Pannen werkelijkheid: al hun afdelingen zitten dan permanent op één locatie in Breda. Waar veel onderwijsinstellingen zouden kiezen voor nieuwbouw, kiest Rooi Pannen bewust voor een monumentaal en doorleefd gebouwencomplex. Namelijk de gerenoveerde, voormalige Seeligkazerne aan de Fellenoordstraat. “Nieuwbouw heeft allerlei voordelen, maar het past vanouds bij onze cultuur om onze scholen in aansprekende gebouwen te vestigen. Dit centraal gelegen kazerneterrein heeft een uitstraling die bij onze identiteit past”, vertelt directeur Toerisme & Vrije tijd, Steven van Ringelestijn.

Breed praktijkonderwijs

Er zijn verschillende motieven om alle afdelingen van de Rooi Pannen bij elkaar te brengen in één huisvesting, legt directeur Van Ringelestijn uit. “Uiteraard heeft dit schaalvoordelen en kun je samen gebruikmaken van diverse faciliteiten. Maar het gaat ons vooral om onderwijskundige winst. Tussen studenten en docenten van verschillende afdelingen ontstaat nu meer kruisbestuiving. Je kunt van elkaar leren en elkaar helpen.” Karakteristiek voor een opleiding als de Rooi Pannen is dat zij veel doet aan allerlei vormen van praktijkonderwijs. Dat vraagt extra aandacht bij het selecteren van een geschikte accommodatie. “De afdelingen Horeca en Toerisme & Vrije tijd ontvangen graag gasten ‘van buiten’. Dan is het natuurlijk geweldig als dat in een schitterend monument kan plaatsvinden. De kern van ons onderwijs is dat studenten bij ons al zoveel in de schoolpraktijk kunnen leren, dat ze tijdens hun stage en zeker in hun latere beroep heel goed voorbereid zijn. Dat geldt voor alle opleidingen van de Rooi Pannen.” Dat praktijkaspect gaat behoorlijk ver. Op de Rooi Pannen is straks elke

geïnteresseerde bezoeker uit Breda of daarbuiten welkom om informatie te halen over de stad, een reis te boeken, een vergaderlocatie te huren of er te komen eten, slapen of naar een voorstelling te komen kijken. “Om die reden zijn we het Groot en Klein Arsenal intern aan het verbouwen en inrichten om dat allemaal mogelijk te maken. Wij denken dat onze gasten hier bijvoorbeeld liever willen dineren dan, zoals voorheen, tegenover het crematorium. Bovendien ligt onze school nu ideaal in hartje Breda.”

Aanpassing accommodatie

Het voordeel van een monumentale accommodatie is meteen ook de beperking. In rijksmonumenten mag je echter niet zomaar gaan slopen en metselen. Bovendien is de gebruiksconditie van oude gebouwen meestal niet optimaal en hadden ze jarenlang een heel andere functie en invulling

dan wat de Rooi Pannen nodig heeft. “Voor ons was dit de grootste uitdaging: hoe kunnen we met behoud van het beschermde monumentale karakter er de komende decennia gebruik van laten maken door vele honderden studenten? Hoe pas je een sport- en theaterzaal in met behoud van het eigen karakter van het gebouw? Hoe realiseren we sfeervolle hotelkamers op de grote zolder van het Groot Arsenal? Hoe gaat het ons lukken om studenten eigentijds en veilig te laten koken? En ervoor te zorgen dat storende afvoerkanalen niet zichtbaar zijn aan het eeuwenoude monument? Het is dus een hele klus om hopelijk in maart 2019 al onze studenten hier aan de slag te krijgen. Tot nu toe hebben we geen onoverkomelijke problemen gehad, maar bij elke verbouwing – zeker bij oude gebouwen – kom je wel eens beren op de weg tegen.” De circa 500 mbo-studenten van de opleiding Toerisme & Vrije tijd krijgen al

“Op de Rooi Pannen is straks elke geïnteresseerde bezoeker uit Breda of daarbuiten welkom.”

Ed unt, ipsus consequere
porehenda di sincti tota
volorem lat omniend ersped

vanaf januari theorieles in delen van het ook gerenoveerde hoofdgebouw. “De twee oorspronkelijk open carré-vormige middenterreinen van het hoofdgebouw zijn nu overkapt om zo een grote gemeenschappelijke ruimte te creëren. Om visueel contact te houden met de omliggende gebouwen zijn de wanden van glas gemaakt. Daardoor is er een mooie relatie tussen oud en nieuw ontstaan en blijft de sfeer behouden. De praktijklessen vinden plaats in het Groot en Klein Arsenal en in de buitenruimte. Het hele complex wordt heel overzichtelijk in het gebruik, zowel voor docenten, studenten als bezoekers.”

Hardop dromen

De Rooi Pannen denkt actief mee met de Gemeente Breda bij de ontwikkeling van de Gasthuisvelden. “Als de Mark wordt doorgetrokken, denken we al aan een eigen aanlegsteiger en botenhuis. We plaatsen nu al stagiai-

res bij een botenverhuurbedrijf aan de Haven. Maar er is meer om van te dromen. Op termijn komen misschien de witte huisjes beschikbaar als tijdelijke verblijfsaccommodatie voor toeristen. Daar kunnen onze studenten dan praktijkervaring opdoen. Of op het sportveld een toernooi voor basisschoolleerlingen organiseren. Nu al hebben onze studenten de camping voor de Redhead Days verzorgd. We denken ook aan het inrichten van een mini-camping met wat verblijfsaccommodaties op de plek waar nu nog het gebouw van de Hogere Onderofficiersschool staat. Verder zouden we hier vlakbij graag een fietsknooppunt willen. Dan kunnen we recreatiefietsers en ook wandelaars van service voorzien.”

Steven van Ringelestijn is niet bang dat de Rooi Pannen op deze aansprekende plek een directe concurrent wordt voor de bestaande horeca in de binnenstad.

“Er is een mooie relatie tussen oud en nieuw ontstaan.”

“Bedenk dat onze school en onze studenten zeer afhankelijk van die horeca zijn, bijvoorbeeld als stagebedrijven. We hebben ze hard nodig en gaan elkaar eerder versterken. Overigens zullen we er alles aan doen om ook de omwonenden en eigenlijk zoveel mogelijk Bredanaars bij onze school te betrekken. Niet voor niets doen we voor de tweede keer actief mee met de Cultuurnacht en organiseren we open avonden voor bewoners. We willen hier graag tot tevredenheid van iedereen lang blijven.” ●

“Je moet een beetje moeite doen ons te vinden, maar dan heb je ook wat!”

De uit Middelburg afkomstige Jonas Mulder (44) bleef na zijn NHTV-studie in Breda hangen. In 2012 vond hij met zijn partner een bijzonder industrieel pand aan de Koningstraat 5 (vlakbij de Achterom). De vorige bewoner die kunstenaar was, heeft op de gevel trots ‘Koninklijk paleis’ geschilderd. Een leuke knipoog naar dit korte straatje waar slechts één pand staat.

Op de benedenverdieping van dat pand restaureert en verkoopt Jonas authentieke industriële woonaccessoires, zoals lampen, tafels, stoelen en kasten. “We hebben dit oude pand flink aangepakt. Eerst de bovenverdiepingen waar we wonen. De eerste jaren was de benedenverdieping vooral atelierruimte en opslagplaats. Ik verkocht toen veel via Marktplaats. Daarna hebben we

een winkel gehad aan de Ginnenkenweg. Sinds vorig jaar doen we alles weer vanuit de Koningstraat. Dit pand uit 1900 past qua sfeer heel goed bij de oude spullen die we verkopen. Binnenkort gaan we ook deze verdieping aanpakken.”

Zijn ouders waren edelsmid. “Van hen heb ik mijn kijk op het esthetische mee-

gekregen, denk ik. Maar het repareren van oude lampen en meubels heb ik mezelf aangeleerd. Ik hou erg van die stoere, ‘mannelijke’ industriële producten. En gelukkig geldt dit voor veel mensen die mijn zaak bezoeken. Ze moeten soms even zoeken, maar dan krijgen ze ook wat!” ●

Jonas Mulder, MAKS 5

“Dit pand uit 1900 past qua sfeer heel goed bij de oude spullen die we verkopen.”

Vroetels knutselen

In oktober hebben de ‘service-designers’ van Muzus in wijkcentrum Fellenoord een Uitvinders-workshop georganiseerd. En wel over een actueel onderwerp, namelijk de klimaatverandering. In dit project van de Provincie Noord-Brabant bedenken ze samen met bewoners een oplossing om de wijk bestendig te maken voor extreme weersomstandigheden. Dat begon met een knutselmiddag voor jonge uitvinders (6-10 jaar).

Help de Vroetels!

Deze knutselmiddag in het wijkcentrum startte met het verhaal van ‘de Vroetels’. Dat zijn kleine beestjes die onder de grond wonen. Ze zijn ongelofelijk nieuwsgierig en met hun grote neuzen kunnen ze onraad ruiken. In Fellenoord zijn lange periodes van droogte geweest en soms is het er veel te nat. Door de klimaatverandering kan dat nog veel erger worden. Wat te doen? Tijdens de workshop gingen de kinderen eerst Vroetels tekenen en daarna machines knutselen om de beestjes te helpen bij het onderzoeken van dreigende mensenzaken.

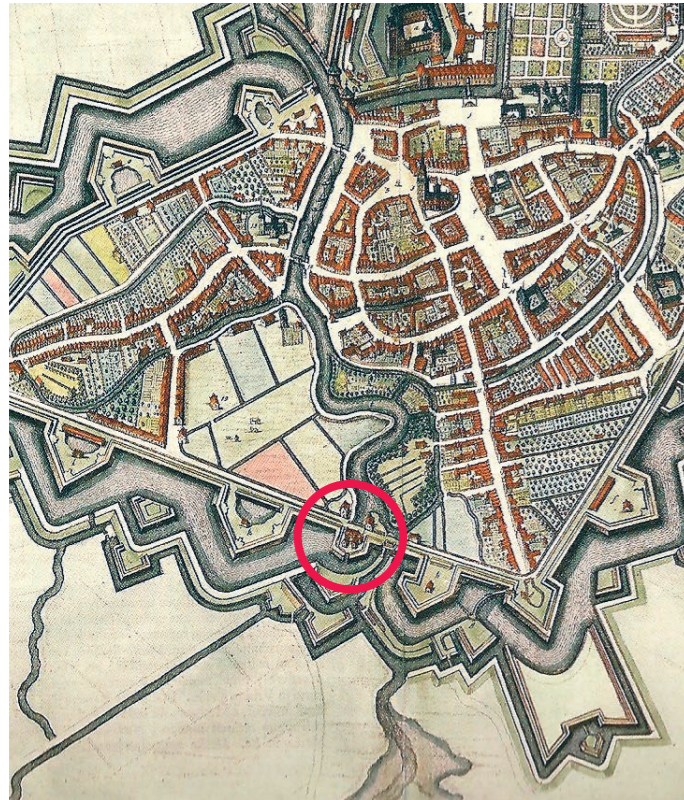

Het is de bedoeling om na deze workshop nog eens terug te komen. Dan worden de uitdagingen die de Vroetels hebben gevonden in spelvorm voorgelegd en kunnen de kinderen (met hun ouders) meedenken over oplossingen. ●

“Zelfgeknutselde machines helpen de Vroetels bij het onderzoeken van dreigende mensenzaken.”

Van watermolen naar brug

Als de Mark weer verbonden wordt met de Haven, komen er 7 nieuwe bruggen. Bij het ontwerp van de brug aan de Fellenoordstraat probeert men aan te sluiten bij een voor Breda heel belangrijk bouwwerk dat hier ooit stond, de 'Grote Watermolen'. Dit indrukwekkend bouwwerk functioneerde van circa 1561 tot de sloop in 1817 als waterkorenmolen. Deze molen verwerkte met vier raderen het water van de Mark en de Aa of Weerij. Bredanaar Jacques Brinkhof heeft jarenlang onderzoek gedaan naar dit verloren gegane bouwwerk. We maken dankbaar gebruik van zijn werk.

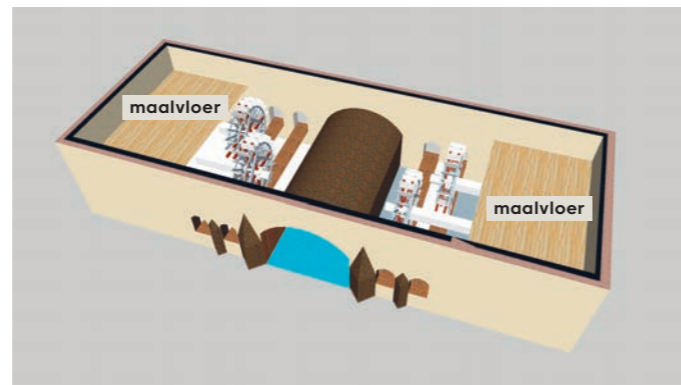
Uitsnede uit de beroemde plattegrond van Joan Blaeu (situatie ca. 1622). De Grote Watermolen ligt onder op de plaats waar de Mark en Aa of Weerij samenvloeien.

COLLECTIE VOORHEEN BREDA'S MUSEUM

Reconstructie van de Grote Watermolen

JACQUES BRINKHOF (2015)

Reconstructie van de onderbouw van de watermolen met de maalvloeren en de vier waterraderen aan de doorgangsluis. Een maalkoppel aan de ene zijde voor hard graan en aan de andere zijde voor zacht koren.

JACQUES BRINKHOF (2015)

Tot de 19^e eeuw was er voldoende getijdenwerking op de Mark. Bij opkomend tij werd het rivierwater opgevangen in grote bewaarvijvers (meestal de vestinggrachten), waarna bij afgaand tij het water naar het waterrad van de watermolen werd geleid.

De bouw van de Grote Watermolen was onderdeel van de plannen voor de stadsuitbreiding vanaf 1531 door Graaf Hendrik III van Nassau. In de nieuwe stadswal zou voor het scheepvaartverkeer op de Mark een toegangsluis komen. Bij vijandige dreiging kon die sluis worden gesloten, waardoor het zuidelijk gebied buiten Breda zou overstromen (inundatie) en benadering door de vijand haast onmogelijk was. Hij is in 1563 voltooid onder Willem van Oranje.

De Grote Watermolen lag over de doorgang voor het scheepvaartverkeer op de Mark. Er was een vloeddeur onder de molen (niet zichtbaar) en een wat verder gelegen verticale schuifdeur van de toegangsluis (1). Deze sluis kon men bereiken via een grotendeels afgescheiden route tussen twee dammen (3 en 5).

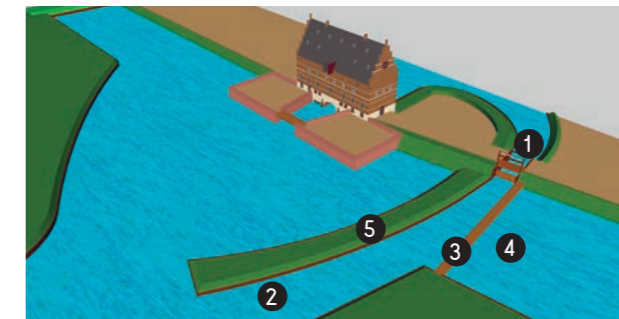
Waar deze sluis vooral diende om schepen door te laten en, samen met de vloeddeur, Breda door inundatie te beschermen tegen de vijand (zoals de Spanjaarden in de Tachtigjarige Oorlog), had de watermolen een heel ander doel. In de pachtovereenkomst stond dat op beide maalkoppels aan de ene zijde alléén hard graan (tarwe en rogge voor de bakkers) zou mogen worden gemalen. Aan de andere zijde werd 'zacht korenwerk' (mout) voor bierbrouwers bewerkt.

Gedurende vele eeuwen waren brood en bier voor de meeste Bredanaars dagelijkse kost. Bier (met weinig alcohol) vooral, doordat er toen nauwelijks bruikbaar drinkwater beschikbaar was.

De bovenbouw kende drie verdiepingen. De middelste was gereserveerd voor de feitelijke eigenaar, de Heer van Breda. Op de tweede verdieping eronder bevonden zich de windassen. De bovenste verdieping heeft waarschijnlijk dienstgedaan voor opslag en het drogen van graan en mout.

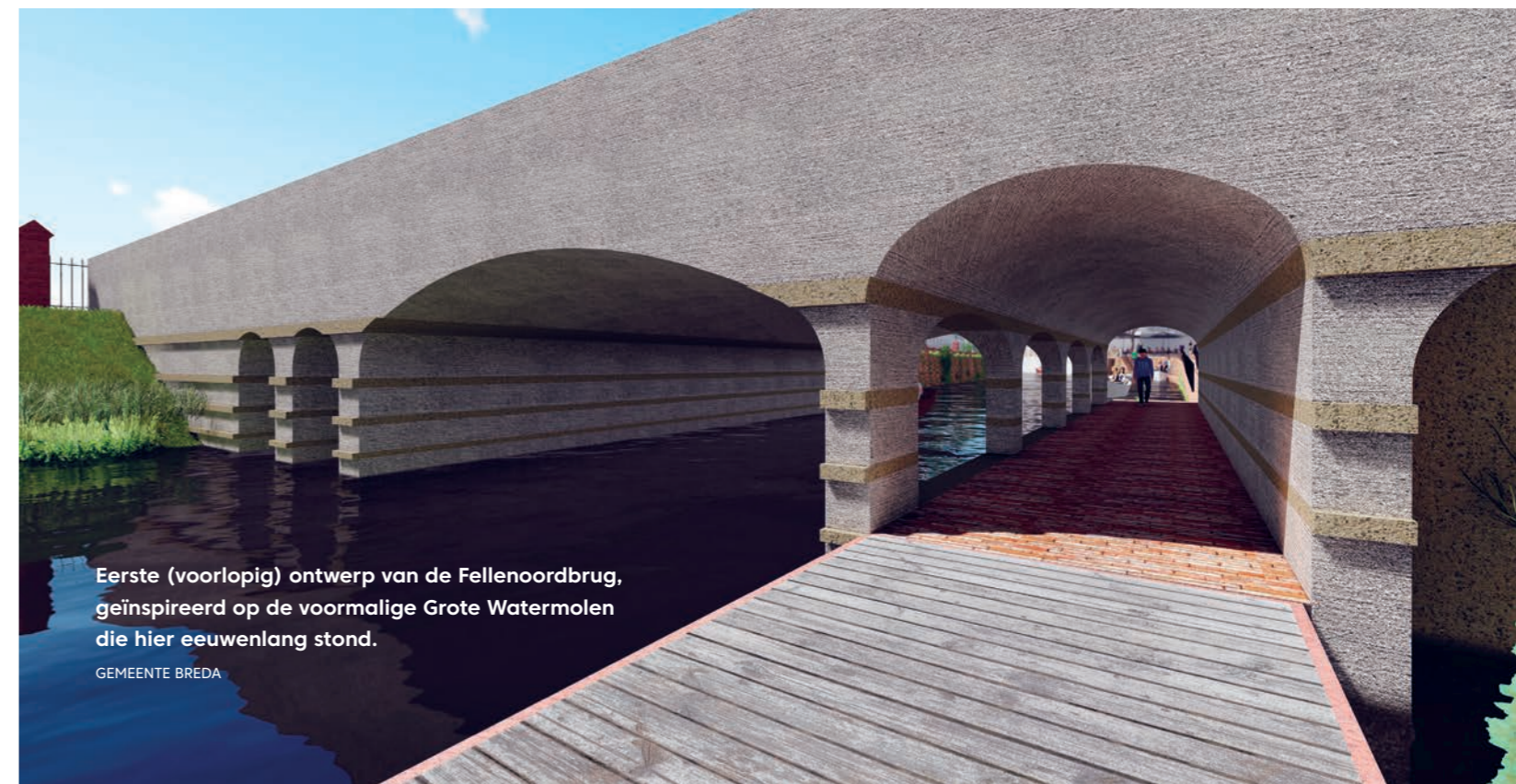
Nieuwe brug

Om straks het verkeer in de Fellenoordstraat over de Nieuwe Mark te leiden wordt er een brug aangelegd. De ontwerpers raakten geïnspireerd door wat zoal bekend was van de Grote Watermolen. Om dit verloren gegane erfgoed enigszins terug in beeld te brengen, wil men elementen uit de voormalige onderbouw van de molen verwerken in het ontwerp van de Fellenoordbrug. ●

Via deze toegang konden schepen in en uit de Bredase vesting komen.

JACQUES BRINKHOF (2015)

Eerste (voorlopig) ontwerp van de Fellenoordbrug, geïnspireerd op de voormalige Grote Watermolen die hier eeuwenlang stond.

GEMEENTE BREDA

NV Stadsherstel actief in de Gasthuisvelden

Sinds 1995 geeft de NV Stadsherstel Breda monumentale gebouwen en beeldbepalende gebouwen weer een nieuw leven. Fraaie voorbeelden zijn de voormalige brouwerij uit 1613 aan de Haven, waar later café 't Klapcot en daarna restaurant Binnen zijn gevestigd. En het historische pand de Olyton (1791) aan de Boschstraat. Ook in en bij de Gasthuisvelden hebben ze een tweetal markante panden in 2013 aan een nieuwe bestemming geholpen: graanpakhuis De Pelmolen (1687) en IJsfabriek de Noordpool (1907), beide aan de oude Jan van Polanenkaade. Hun vurige wens voor de komende jaren is het restaureren van de bekende 'witte huisjes' langs het sportveld van de voormalige Seeligkazerne. We nemen even een kijkje.

Graanpakhuis de Pelmolen in 1977.

COLLECTIE STADSARCHIEF BREDA
ID-NUMMER 19770275

Het gerestaureerde graanpakhuis bij de oplevering in 2013.

NV STADSSHERSTEL BREDA

Graanpakhuis De Pelmolen

In 1687 werd het Graanpakhuis gebouwd en 10 jaar later daarachter een grut- en pelmolen (nu de parkeerplaats van het voormalige kadaster). Behalve als graanopslagplaats is het gebouw ook gebruikt als cholera-gasthuis, tapijtfabriek, kledingmagazijn voor het garnizoen en opslag voor machinefabriek Backer & Rueb. In de jaren '50 van de vorige eeuw heeft het pand (dat toen al zelf 'de Pelmolen' werd genoemd) gefungeerd als filmhuis, vanaf 1967 als depot voor het toenmalige Stedelijk Museum en na 1983 als politiedepot waar Bredanaars hun gevonden fietsen en bromfietsen konden ophalen. In 2009 kon de NV Stadsherstel Breda de in 1978 tot rijksmonument verklaarde Pelmolen kopen. In september 2012 begon de restauratie/renovatie en een jaar later is het pand in gebruik genomen door Rienks-architecten en installatiebureau (M3E).

“In 2009 konden we de Pelmolen en de Noordpool kopen en gaan restaureren.”

IJsfabriek de Noordpool

De 'Vereniging der Coöperatieve IJsfabriek de Noordpool', opgericht door 32 uit Breda, Princenhage, Teteringen en Ginneken afkomstige slagers, wilde voor de koelkasten van hun slagerijen zelf ijs fabriceren. Daartoe lieten ze in 1907 aan de Jan van Polanenkaade 'de Noordpool' bouwen.

Tijdens de Tweede Wereldoorlog diende het fraaie pand als opslagruimte voor een aannemersbedrijf. In 1947 trok kunststeenfabriek Mion erin, vanaf 1966 nam de vuilophaaldienst het in gebruik, in 1983 werd het pand eigendom van de politie, tot het in 2009 overging naar de NV Stadsherstel Breda. Na de restauratie is het in 2013 opgeleverd. Momenteel is er een firma voor diepvriesproducten in gevestigd. De geschiedenis herhaalt zich!

IJsfabriek de Noordpool in 1978.

COLLECTIE STADSARCHIEF BREDA
ID-NUMMER 19810376

Het gerestaureerde pand bij de oplevering in 2013.

NV STADSSHERSTEL BREDA

“Een aantal dienstwoningen is nog bewoond, en dat willen we graag zo houden. Andere huisjes zouden gebruikt kunnen worden als leerplekken voor de studenten van de Rooi Pannen.”

De 'witte huisjes', bestemd als dienstwoning voor militairen van de Seeligkazerne, zijn nu een rijksmonument.

COLLECTIE STADSARCHIEF BREDA / ID-NUMMER JVG19850518041

De 'witte huisjes'

Een van de gewenste projecten voor de komende jaren is volgens directeur Rob Tebbe van NV Stadsherstel de restauratie van de 'witte huisjes' (1880-'90) op de Seeligkazerne. “We wachten op het moment dat Defensie het terrein vrijgeeft. Dan kunnen we in overleg met de Gemeente Breda en De Rooi Pannen aan de slag. Maar ook vooral in overleg met de huidige bewoners. Een aantal dienstwoningen is immers nog bewoond, en dat willen we graag zo houden. Andere huisjes zouden gebruikt kunnen worden als leerplekken voor de studenten van de Rooi Pannen. We willen de woningen graag weer terugbrengen in hun oorspronkelijke staat, want in de loop der tijd is er flink wat aan verbouwd. Hopelijk krijgen we die kans binnenkort.”

“In het ooit zo levendige Oud-Boeimeer woon je nu lekker rustig.”

Het wijkje Oud-Boeimeer werd begin 20^e eeuw gebouwd. Net buiten de singel, en daarmee op grondgebied dat destijds toebehoorde aan de toen nog zelfstandige gemeente Princenhage. De sfeer is nog steeds meer laat-19^e eeuw, met die smalle straten, hoge woningen en de wat rommelige bebouwing. Vanaf de jaren '70 is er veel veranderd, vooral door het verdwijnen van verschillende bedrijven en door de stadsvernieuwing.

Van weiland naar woonwijk

Tot begin 20^e eeuw lagen op de plek van het huidige Oud-Boeimeer enkele laaggelegen weilanden. Tijdens de Tachtigjarige Oorlog werden die geregeld onder water gezet (inundatie) om de Spaanse vijand op afstand van de stadsvesting te houden. Het gebied lag tussen het stroomgebied van de Mark en de Aa of Weerij, en vlakbij de sluis die er in die tijd voor zorgde dat de Boeimeer droog of blank stond. In 1906 liet de eigenaar van die grond, de fabrikant L.A. Hirdes een brug aanleggen die dit deel van Princenhage met Breda verbond. Daarna werden de weilanden opgehoogd en konden de Balfortstraat, Vredenburgstraat, Generaal van Hamsingel, Weerijstraat en Badstraat worden aangelegd. Het

zand voor die ophoging groef men op in de bocht van de huidige Marksingel/Boeimeersingel. Zo ontstond daar een grote plas, waar Hirdes in 1909 de Bredasche Bad- en Zweminrichting (later Zweminrichting Boeimeer) vestigde. In de winter kon je er schaatsen. In 1927 annexeerde Breda dit deel van Princenhage, zodat Oud-Boeimeer Bredaas gebied werd. Ook in die tijd 'hield de wereld op' ten westen van Oud-Boeimeer. Pas 2 km verder lag de bebouwde dorpskom van Princenhage. Pas vanaf de jaren '50 is het tussenliggende gebied bebouwd (Heuvel en Boeimeer).

In 1930 is de Balfortbrug gebouwd die Oud-Boeimeer beter bereikbaar maakte voor autoverkeer. Tijdens de Tweede Wereldoorlog is deze per ongeluk ge-

troffen door bommen die een Engelse piloot loste om tijdens een achtervolging snelheid te winnen. Er vielen 21 slachtoffers, die op een gedenkplaat aan de brug worden herdacht.

Industrie

Net als in veel oudere wijken in Nederland werd er in Oud-Boeimeer niet alleen gewoond, maar ook gewerkt. Hirdes had zelf aan de Tweede Markstraat een fabriek voor passamenten (band en snoer ter versiering van militaire kleding). Aan de Balfortstraat lag een groot industrieterrein met drie flinke fabrieken naast elkaar. Uiteraard zorgden fabricage en afval voor de nodige overlast in de wijk. Zo was er de 'Stoom- en Strijkinrichting de Aa of Weerij'. Hun afvalwater stroomde recht

De Hollandse Gommage Industrie werd opgericht in 1934.

COLLECTIE STADSARCHIEF BREDA / ID-NUMMER JVG19790205020

Op deze locatie verrees in 2000 een appartementencomplex.

COLLECTIE STADSARCHIEF BREDA / ID-NUMMER JVG20031224003

Schaatsers tijdens de Singeltocht in 1979
COLLECTIE STADSARCHIEF BREDA / ID-NUMMER
JVG199701XX044

“Zo zijn er slechte woningen gesloopt en vervangen door nieuwbouw. Dat heeft het straatbeeld flink veranderd.”

in de rivier, wat volgens de gezondheidscommissie gevaar voor besmetting opleverde voor de bezoekers van de nabijgelegen Zweminrichting Boeimeer en van de Militaire zwemkom. Naast deze wasserij lag de 'Stoomtimmerfabriek de Vlijt', waar machinaal vloerdelen, kozijnen, trappen e.d. werden gefabriceerd. De derde fabriek op dit terrein was de 'Groentedrogerij van Kroon en de Vrijer'. Doordat de conservenfabrieken vooral tijdens de Eerste Wereldoorlog het aanbod van de vele tuinders in de omgeving niet aankonden, werd hier groenten na schaal gedroogd. In 1934 is op dit terrein de Hollandse Gommage Industrie gevestigd. Een flink complex met productiehallen, opslagloodsen en kantoren op een oppervlak van 10.000 m². Hier voorzag men wollen en katoenen stoffen van

een rubberlaag om ze waterdicht te maken. Dit werd bijvoorbeeld toegepast voor regenjassen en tassen.

Stadsvernieuwing

De bebouwing van Oud-Boeimeer is heel gevarieerd. In sommige straten tref je veel hogere panden aan (bv. Balfortstraat), afgewisseld met eenvoudige lagere woningen, een paar mooie art-nouveau-panden (Gen. van Hamsingel) en enkele quasi-Rietveldvilla's (Gen. v.d. Plaatstraat). In de jaren '70 van de vorige eeuw waren veel huizen 'uitgewoond'. Veel bewoners verhuisden naar modernere wijken, zoals Boeimeer. De in Nederland toen populair wordende stadsvernieuwing kreeg vanaf 1982 ook vat op Oud-Boeimeer. Dat ging vaak samen met de oprichting van een wijkcomité, waarin betrokken bewoners

hun wensen en bezwaren konden ventileren richting de gemeente. Bewoner Wilbert Stuijk is ruim 12 jaar lid geweest van Wijkcomité Oud-Boeimeer. Hij heeft veel zien veranderen. “Zo zijn er in een aantal straten slechte woningen gesloopt en vervangen door nieuwbouw. Dat heeft het straatbeeld behoorlijk veranderd her en der. Oud-Boeimeer werd door inbreiding ook steeds dichter bevolkt in de afgelopen decennia. Voor de hand liggende thema's zoals parkeeroverlast en het daaropvolgende vergunningstelsel, net als veiligheid en speelgelegenheid voor kinderen kwamen uiteraard ook bij ons voorbij. Wij wonen hier al 30 jaar tot groot genoeg. Vandaag de dag is het een heel rustige wijk, en je bent zo in de binnenstad of in het bos. Ideaal toch?!” ●

BRON: GERARD OTTEN, IN: ENGELBRECHT VAN

VROEGER NU EN STRAKS

Magazine over de ontwikkelingen in de Gasthuisvelden

OPROEP: Heb je nostalgische foto's of mooie verhalen uit de buurt? Of heb je vragen, ideeën, plannen, suggesties? Laat het ons weten via gasthuisvelden@breda.nl

Volg de ontwikkelingen in de Gasthuisvelden op:
 facebook.com/gasthuisvelden